

i svojim porijeklom održava događanja u kritičnim trenucima Dvojne monarhije, ali i tip građanskog političara koji djeluje u jednom društvu u kojem vlada aristokracija i plemstvo. Njemačko porijeklo, humanističko obrazovanje, građanska svijest, iskustvo u talijanskoj kulturi, usmjerenost na vlastitu sliku Europe, usmjerenost na Mitteleuropu, a ne na Balkan, primat ekonomske misli pred oduševljenjem za nacionalno, stavljaju S. Wekerlea u red ostalih državnika tadašnje Europe. S druge strane, njegova politička djelatnost odvija se upravo kroz institucije tipične za mađarsko društvo. U kazinu, preko masonskih loža, na slobodnom sveučilištu, u »Srednjoeuropskom privrednom savezu«, kroz financijske ekspertize, on istupa kao predstavnik političkog sustava Bismarckova tipa, u kojem je Wekerle kancelar u borbi sa strankama u kojima bez obzira na njihov naziv, sjedi aristokracija. Wekerle je stoga realističan političar, ne samo zato što smatra financije sinonimom politike, već stoga jer osjeća kada, u dramatičnom trenutku, treba popustiti.

Ova knjiga posebno je korisna povjesničarima koji se bave Dvojnomo monarhijom, jer unosi sumnju u »objektivnost« političkog života u Ugarskoj, u objektivnost u radu njezina parlamenta, u sastav stranaka, u samostalnost vlade, u vladavinu »reda i poretka«, za koju se obično misli da karakterizira život Monarhije. Zanimljivo je, osim toga, da je upravo takva politika, upravo vladavina magnata, predsjednika banaka i dominacije Nijemaca bila predmetom kritike u riječkom corpusu separatumu. U razdoblju kada je Wekerle djelovao u međunarodnim financijskim institucijama i bio odvojen od vlasti, u Rijeci je ojačao pokret Hrvata, donesena je Riječka rezolucija, riječki autonomasi počeli su surađivati s predstavnicima hrvatsko-srpske koalicije. Nakon Wekerleova povratka u politiku autonomni pokret bio je ugušen, poglavito korupcijom, pri čemu je masonska loža »Sirius«, te njezino »svjetovno« udruženje – Lega autonoma, obavilo glavnu zadaću. Stoga »tajna« povijest pokazuje gdje je pravo sjedište vlasti, gdje su pravi centri odlučivanja, prava sjedišta moći.

Biografija S. Wekerlea to u znatnoj mjeri pokazuje.

Ljubinka Toševa-Karpowicz

ZBIGNIEW BRZEZINSKI, *Izvan kontrole – globalna previranja uoči 21. stoljeća, Otvoreno sveučilište, 1994., Zagreb, 209 str.*

Djelo Z. Brzezinskog (r. 1928.), bivšeg savjetnika za sigurnost u vrijeme američkog predsjednika Cartera (1976.–1980.), podjeljeno je u pet poglavlja: 1) Politika organiziranog ludila, 2) S onu stranu političkog osvještenja, 3) Globalna sila bez premca, 4) Dvojbe globalnog poremećaja i 5) Privid nadzora. Autorova je nakana da na osnovi dubokog povijesnog iskustva 20. stoljeća predvidi buduće političko-gospodarske odnose i one temeljne procese koji bi trebali označiti sljedeće stoljeće. Namjera mu je upozoriti na moguće nadvlada li nerazumnost u vođenju svjetske politike. Pri tome on odbacuje kao neosnovane teorije o kraju povijesti koje su se pojavile s padom Bertinskog zida i urušavanjem komunističkog sustava. Premda su događaji s kraja osamdesetih godina ovog stoljeća trebali najaviti jednostavnu pobjedu demokracije, to se ipak još nije dogodilo. Zemlje liberalne demokracije same su se našle u krizi, a Brzezinski ključ neuspjeha pronalazi u tzv. permisivnom izobilju koje je nagrizlo moral i uzrokovalo isključivo isticanje materijalnih dobara. Stoga smatra da sve postkomunističke zemlje moraju biti vrlo oprezne kod preuzimanja oblika slobodnog tržišta, posebno ako se pri tome nude samo darvinističke varijante – opstanka najjačih.

U uvodnom dijelu napose je naglašena krvava bilanca brojnih globalnih sukoba s očitom namjerom stalnog i nužnog upozoravanja na ograničenosti svjetske politike. Opseg žrtava upozoruje na nevjerojatne poraze čovječanstva. Glavne izvore destrukcije autor pronalazi u *metamitovima* (transcendentalnim tlapnjama) koji se vješto putem političkih čimbenika nameću širokim masama. Opasnost proizlazi od iskorištavanja pojave masovne političke svijesti i to naročito u kriznim trenucima kada izbija iracionalnost. Na kraju totalitaristički sustavi iskorištavaju slabe strane liberalno- demokratskog ustroja i nameću svoju utopiju. Između komunizma i nacizma razlika je u tome što je prvi bio u svome samoobjašnjavanju ponešto racionalniji, ali i po broju učinjenih žrtava pogubniji.

Raspravljajući o trenutačnom poretku nastalom nakon sloma SSSR-a, autor izdvaja Sjedinjene Američke Države kao jedinu istinsku svjetsku velesilu, iz čega neizbježno slijedi njezina uloga univerzalnog vođe. U dosadašnjim previranjima ona je pobjeđivala. No, postoje i brojne, uglavnom unutrašnje zapreke koje mogu odvesti SAD na krivi put. Tako je Brzezinski pobrojao dvadeset nedostataka koji ozbiljno ugrožavaju američki položaj. široki raspon izazova od goleme zaduženosti i trgovačkog deficita do općega duhovnog pada upozoravaju ujedno i na mogućnosti novih kriza. Ponajveća vrijednost knjige jest upravo u samokritičnosti autora prema vlastitom okruženju. Svijest o američkim nedostacima navela ga je na usporedbu s negdašnjim silama poput starog Rimskog carstva, Francuske ili Velike Britanije koje nisu znale »projicirati poruku relevantnu za čitav svijet« (79).

Slijedi pojedinačno uspoređivanje vrijednosti glavnih američkih globalnih takmaca. Japan je tradicionalno izoliran i kulturno homogeniziran tako da ne može biti privlačan za ostatak svijeta. Na najbolji način iskoristio je ratni poraz koji mu je donio zabranu naoružavanja i postupno gospodarsko uzdizanje pod američkim plaštom. Brzezinski, promatrajući Europu, donosi sud kako je povijest predodređuje za poslanstvo i nadahnjuje težnjom za veličinom (114). No, niz događaja koji se zbivaju na njezinu tlu nameću pitanje je li Europa sposobna za preuzimanje većih globalnih zadaća. Autor navodi njezine propuste na području bivše Jugoslavije kada joj je nedostajala odlučnost za akciju. U tom slučaju prevladao je parohijalizam i sebičnost kao trenutačne dominante u europskoj politici (126). Brzezinski smatra da je trebalo doći do intervencije jer ne postoji mogućnost izbijanja šireg međunarodnog sukoba kao što bi to moglo biti u vrijeme hladnog rata. Ne ostvari li Europa politički identitet, prijeti joj gubitak pokretačkih vrijednosti. Zaključak je da u kontekstu globalnog predvođenja prvenstvo pripada i nadalje SAD-u, kojemu može nauditi samo unutrašnja demoralizacija.

Autor još raspravlja o geopolitičkom zrakopraznom prostoru koji je nastao raspadom SSSR-a. Istaknut je problem ruske manjine koja služi za izvršavanje pritisaka Moskve na novouspostavljene ili obnovljene države i time postaje mogući izvor sukoba. Brzezinski se ovdje ponovno poslužio jednom povijesnom usporedbom. Smatra, ako bi se Rusija odrekla carskih ambicija, onda bi doživjela iskustvo Turske nakon raspada Otomanskog imperija. No, to bi označilo usitnjavanje ruske države, pa je vjerojatnije prevladavanje nepopustljivog nacionalizma.

Pri definiciji novonastaloga geopolitičkog vakuuma autor upozorava na prostor od Jadrana uz Balkan do granica kineske provincije Sinkiang (euroazijski pravokutnik) u kojemu se izgrađuju nacije i kojemu prijeti val nasilja zbog nepremostivih etničkih, vjerskih i privrednih razlika (142). Ujedinjeni narodi nisu sposobni za razrješavanje sporova; jedino unilateralna akcija SAD-a može postignuti odgovarajuće učinke. Ipak, Brzezinski sumnja u američku spremnost za vođenje jednostrane politike.

Ova knjiga dokazuje kako je za odgonetavanje problema koji izazivaju globalna previranja potrebno poznavanje prošlosti. Povijest potvrđuje da su promjene konstanta ljudskog života željeli to mi ili ne. Brzezinski kritički razmatra sve sustave koji su radili protiv sloboda. Dalekosežnom analizom razobličio je sve negativne oblike totalitarnih režima kojima smo i sami bili svjedoci. K tomu, on naglašava i brojne negativne vrijednosti vlastitog društva koje se, ako uzmu poleta, mogu prouzrokovati kraj razdoblja američke prevlasti. Stoga preporuča jačanje morala i duhovnih sadržaja.